

УДК 358:355.422.2(477)

І.В. Науменко, С.П. Латін

Харківський університет Повітряних Сил ім. І. Кожедуба, Харків

РОЗВИТОК СТРУКТУРИ ВОГНЕВОГО УРАЖЕННЯ ПРОТИВНИКА АРТИЛЕРІЄЮ В НАСТУПІ ПІД ЧАС ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ

У цій статті розкриваються сутність, структура артилерійського наступу, досвід Великої Вітчизняної війни щодо застосування артилерійської підготовки та підтримки атаки. Розкривається вплив війни на розвиток сучасної структури вогневого ураження противника у наступі.

Ключові слова: артилерійський наступ, вогневий вал, послідовне зосередження вогню, артилерійська підготовка атаки, артилерійська підтримка атаки, вогневе прочісування.

Вступ

Постановка проблеми та аналіз літератури. У ході війни безперервно розвивалася і вдосконалювалася структура вогневого ураження противника (ВУП) в наступальному бою і операції. Базою для цього було розроблення радянською військовою теорією положень про артилерійський наступ. Фактично з виходом директиви №03 Ставки ВГК №03 від 10 січня 1942 р. "Про артилерійський наступ" почався новий етап у бойовому застосуванні артилерії. Директива підкреслювала значну роль артилерії при прориві оборони противника на всю її глибину і вимагала зосередження артилерії на напрямках головних ударів, супроводження військ вогнем до повного прориву оборони, не обмежуючись лише артилерійською підготовкою атаки. Зазначалося, що успішне просування наших військ в глибину оборони вимагає від артилерії не меншого напруження, організації і чіткого управління, ніж у період артилерійської підготовки атаки.

Мета статті. Аналіз розвитку структури вогневого ураження противника артилерією в наступі під час Великої Вітчизняної війни та її впливу на сучасну структуру вогневого ураження противника.

Основна частина

Слід зазначити, що артилерійський наступ почав практикуватися раніше виходу директиви. Під час радянсько-фінської війни (1939-1940 рр.) застосовувалася не тільки артилерійська підготовка атаки, але й артилерійська підтримка методами вогневого валу та послідовного зосередження вогню (ПЗВ). Цей досвід був відображений у проекті Польового статуту Червоної армії (1941 р.). Зокрема, в ньому зазначалося: "Артилерійська підтримка атаки, залежно від характеру оборони та повноти відомостей про розташування її вогневих засобів, може мати різні форми: вогневий вал; послідовне зосередження вогню по найважливіших об'єктах оборони; застосування цих двох видів вогню разом". Зазначений досвід не набув широкого використання напередодні війни і до виходу директиви артилерія керувалася в основному вказівками Бойового статуту артилерії 1937 р. і головну увагу приділяла організації і проведенню артилерійської підготовки атаки.

Тому радянська артилерія в операціях 1941р., як правило, успішно проводячи артилерійську підготов-

ку, несвоєчасно підтримувала артилерійським вогнем війська, що наступали, внаслідок чого атака нерідко затухала в глибині оборони. Дії артилерії в перших наступальних боях і операціях вказали на низку таких недоліків: відсутність масування артилерійських засобів, часте порушення взаємодії артилерії з піхотою і танками в ході бою, відсутність безперервності підтримки частин, що наступають, і підрозділів вогнем артилерії. Внаслідок чого це призводило до зниження темпів наступу і обмеження його глибини. Один із перших прикладів здійснення артилерійського наступу мав місце при прориві оборони противника на р. Лама в січні 1942 р. Проте вимоги директиви № 03 щодо організації третього періоду артилерійського наступу в повному обсязі виконані не були. В листопаді 1942 року у контрнаступі під Сталінградом на практиці були виконані вимоги директиви № 03 про артилерійський наступ в повному обсязі.

З виходом у листопаді 1942 р. нового Бойового статуту піхоти положення про артилерійський наступ отримали подальшу конкретизацію і деталізацію. Були вичерпно визначені сутність артилерійського наступу, його періоди, завдання артилерії за періодами, методи і способи вирішення цих завдань. У статуті вказувалося, що "артилерійський наступ полягає в безперервній підтримці піхоти масованим дійсним вогнем артилерії і мінометів протягом всього періоду наступу. Артилерійський і мінометний вогонь повинен вести за собою піхоту і танки в атаку від одного об'єкту оборони до іншого". Артилерійський наступ почав розділятися на три періоди: артилерійська підготовка атаки, артилерійська підтримка атаки, артилерійське забезпечення бою в глибині.

У подальшому методи артилерійського наступу безперервно розвивалися, удосконалювалися і вирізнялися відсутністю шаблону. На це, зокрема, указує аналіз проведених артилерійських підготовок в більшості операцій. Тривалість артилерійської підготовки атаки визначалася багатьма чинниками (кількість і характер цілей, кількість артилерії і боєприпасів та ін.) і складала в окремих наступальних операціях Червоної Армії від 20-30 хвилин до 2...3 годин. Так, при штурмі фортеці Кенігсберг в квітні 1945 р. проводилася 3-годинна артилерійська підготовка; у Свирсько-Петрозаводській операції Карель-

ського фронту вона продовжувалася 3 години 32 хвилини, а в Берлінській операції на ділянці прориву 5-ої ударної армії 1-го Білоруського фронту була проведена найкоротша 20-хвилинна нічна артпідготовка. До кінця війни, зважаючи на зростання кількості артилерії, що залучається, загальною тенденцією стало прагнення до скорочення тривалості артилерійської підготовки до 40...20 хвилин.

Основним методом проведення артилерійських підготовок були масовані удари артилерії на всю тактичну глибину оборони противника. При цьому, залежно від зміни характеру оборони противника, збільшувалася глибина одночасного подавлення об'єктів оборони. Так, в 1941-1942 рр., коли оборона противника була осередковою і неглибокою, масований вогонь артилерії вівся в основному на глибину 1,5...2,5 км і по батареях. У 1943 р., коли противник перейшов до траншейної оборони і глибина головної смуги оборони збільшилася, масованим вогнем артилерії подавлялася глибина до 3...4км, в 1944 р. – до 6-8км і в 1945 р. – до 8...10км. У структурі артилерійських підготовок і часі їх проведення не було шаблону. Графіки побудови цих підготовок мали відмінність і включали періоди вогневих нальотів, руйнування і подавлення в різному поєднанні. Іноді артилерійські підготовки проводилися у вигляді одного потужного вогневого нальоту тривалістю 20...25 хвилин (1-й Білоруський фронт у Вісло-Одерській і Берлінській операціях).

Артилерійська підготовка починалася, як правило, раптовим потужним вогневим нальотом, чим досягалося в короткий термін нанесення максимальних втрат противнику, що не встиг укритися. До кінця війни в порівнянні з 1941-1943 рр. тривалості перших вогневих нальотів зросли з 3...5 хвилин до 10...25 хвилин. Це пояснюється збільшенням стійкості оборони противника, яку необхідно було надійно подавити, а також збільшенням можливостей нашої артилерії. Артилерійські підготовки закінчувалися потужним вогневим нальотом тривалістю 5-10 хвилин в 1941-1943 рр. або 15...25 хвилин в 1944-1945 рр.

Таким чином, загальною тенденцією було збільшення тривалості вогневих нальотів як на початку, так і наприкінці артилерійської підготовки при загальному скороченні часу, що відводиться на неї, за рахунок скорочення періодів руйнування і подавлення. Цьому сприяло широке застосування вогню гармат прямою наводкою для руйнування і знищення окремих цілей.

Період артилерійської підтримки атаки був найбільш відповідальним і найважчим періодом артилерійського наступу. Завдання артилерії в цьому періоді полягало в тому, щоб подавити всі цілі, що залишилися після артилерійської підготовки і заважають атаці наших піхоти і танків. Артилерія повинна була вести піхоту і танки, за розривами своїх снарядів. Це завдання вирішувалося різними методами – ПЗВ, одинарним або подвійним вогневим валом і їх поєднанням. Застосовувалися і різновиди цих основних методів – метод сповзання, наростаючий вогневий вал, вогонь, що прочісує, на глибину 500...700м зі зміною прицілу на одну поділку і т.д. [1]. Вибір ме-

тоду підтримки атаки і її глибина кожного разу визначалися характером оборони противника, ступенем її викриття, характером місцевості, кількістю артилерії, що залучається, і лімітом витрати боєприпасів.

Найбільш складним методом супроводу атакуючої піхоти і танків був вогневий вал. Організація і проведення вогневого валу вимагали від артилерійських командирів високої майстерності, залучення великої кількості артилерії і тісної взаємодії артилерії з піхотою і танками.

У 1941-1942 рр., коли оборона противника була осередковою, кількість артилерії, що залучається, і витрата боєприпасів були невеликими, частіше застосовувався метод ПЗВ. У 1943 р., коли противник перейшов до траншейної оборони, збільшилася щільність нашої артилерії до 150...200 гармат і мінометів і витрата боєприпасів, став застосовуватися одинарний вогневий вал. Проте і метод ПЗВ, як і раніше широко застосовувався. У 1944 р. підтримка атаки здійснювалася подвійним або одинарним вогневим валом у поєднанні з ПЗВ. Подвійний вогневий вал – найбільш ефективний метод підтримки атаки при прориві сильно розвиненої оборони противника. У 1945 р. підтримка атаки в основному проводилася подвійним вогневим валом, а також у поєднанні з одинарним вогневим валом і ПЗВ.

Глибина підтримки атаки весь час збільшувалася і до кінця війни досягала 3...4км, тобто на глибину перших двох позицій оборони противника. При цьому радянська артилерія успішно проводила підтримку атаки як в денний, так і в нічний час. Прикладом цього – здійснення підтримки атаки на 1-му Білоруському фронті в Берлінській операції, яка проводилася в нічний час при світлі прожекторів на глибину до 4 км, з послідовним використанням подвійного і одинарного вогневого валу.

Період артилерійського забезпечення бою в глибині – найтриваліший за часом і характеризується виконанням артилерією багатьох позапланових завдань. Успішна дія артилерії в цьому періоді забезпечується, головним чином, чіткою взаємодією артилерійських частин і підрозділів із загальновійськовими. Супровід піхоти і танків при бої в глибині здійснювався поєднанням вогню і маневру окремих гармат, взводів і батарей, що знаходилися в бойових порядках передових підрозділів, а також вогнем самохідних установок.

У 50-х роках минулого сторіччя були розроблені нові форми застосування артилерії у поєднанні з іншими засобами ураження, таким чином термін "артилерійський наступ" вийшов із використання. Структура ВУП артилерією в сучасних умовах бойових дій визначена у Бойовому статуті артилерії Сухопутних військ, що був розроблений у Науковому центрі бойового застосування РВіА Сумського державного університету та затверджений командувачем Сухопутних військ у 2009 році. Відповідно до нових положень структура ВУП артилерією у наступі включає її участь у загальному та безпосередньому вогневному ураженні.

У порівнянні зі структурою часів Великої Вітчизняної війни існуюча структура ВУП додатково вклю-

чає загальне вогневе ураження в смузі наступу, яке здійснюється за планом старшого начальника шляхом участі артилерії у зосереджених (групових) вогневих ударах на всю глибину бойового порядку противника. До участі у вогневих ударах, перш за все, залучається корпусна артилерія, а також необхідна кількість артилерійських підрозділів загальновійськових частин.

Безпосереднє вогневе ураження противника артилерією у наступі організовується і здійснюється артилерією за періодами – артилерійська підготовка атаки та артилерійська підтримка військ, що наступають. Воно здійснюється для виконання аналогічних завдань, що і під час Великої Вітчизняної війни: для вирішення військами оперативних (тактичних) завдань за напрямками, у встановлених районах в обмежені терміни під час зайняття вихідного положення для наступу (висування і розгортання), переходу в атаку; оволодіння оборонними позиціями противника; введення у бій других ешелонів (резервів); форсування водних перешкод; висадження повітряних (морських) десантів, а також під час виконання інших завдань. Разом з тим, кількість періодів ВУП у наступі скоротилося до двох, що пов'язане із зниженням важливості прориву оборони, як способу тактичних дій, зменшенням масштабів бойових дій, значно меншою глибиною оборони евентуального противника, скороченням кількості артилерії в Сухопутних військах.

В умовах сучасного бою, як і в часи війни, артилерійська підготовка атаки розпочинається у визначений час і закінчується з виходом військ першого ешелону на рубіж переходу в атаку. Тривалість і побудова артилерійської підготовки атаки визначається замислом на бій, обсягом вогневих завдань, які покладаються на артилерію, доцільною послідовністю ураження цілей, терміном і часом нанесення ударів ракетними військами, авіацією і наявністю артилерії.

Наявність артилерії відіграє вирішальну роль у співвідношенні вогневих нальотів (масованого артилерійського вогню) та методичного вогню. Так, якщо в початковий період війни на методичний вогонь відводилося більше 90% часу, то в Берлінській операції – 45...60% [2]. Останнього показника дотримуються і зараз при плануванні артилерійської підготовки.

Досвід війни позначається і на порядку ураження цілей противника та їх виборі в ході артилерійської підготовки. У першому вогневому нальоті, як правило, уражаються розвідані засоби зброї масового ураження, наземних елементів систем високоточної зброї, артилерійські (мінометні) батареї, взводи РСЗВ противника, авіація на аеродромах; засоби розвідки і радіоелектронної боротьби, жива сила і вогневі засоби противника, перш за все, протитанкові в опорних пунктах батальйонів першого ешелону на ділянці прориву. Наступні вогневі нальоти проводяться, як по об'єктах (цілях), що розташовані в глибині оборони противника, так і по об'єктах (цілях) першого ешелону. Останній вогневий наліт здійснюється потужним вогневим нальотом артилерії по живій силі та вогневих засобах противника, перш за все, протитанкових, розташова-

них безпосередньо перед фронтом, та флангах частин (підрозділів), що наступають. Вогонь артилерії по цілях під час останнього вогневого нальоту повинен досягати максимальної щільності. Основними об'єктами (цілями), що уражаються артилерією під час останнього вогневого нальоту артилерійської підготовки атаки, є: для артилерії бригад (полків) – жива сила і вогневі засоби, перш за все, протитанкові, на передньому краї оборони противника, що розташовані в опорних пунктах і в проміжках між ними та флангах ділянки прориву (наступу); для корпусної артилерії – знов розвідані засоби зброї масового ураження, артилерія противника, пункти управління військами та зброею, засоби розвідки, РЕБ, ППО. Найбільшої ефективності артилерійська підготовка досягає в тих випадках, коли надійно подавляються об'єкти атаки (цілі, що розташовані на глибину рот (батальйонів) першого ешелону) та артилерія противника.

Вогневий вал та ПЗВ залишаються основними методами артилерійської підтримки атаки в теорії українського воєнного мистецтва. Правила ведення вогневого валу та ПЗВ під час супроводження атаки були сформовані на основі досвіду війни і на цей час значною мірою не змінилися.

Артилерійська підтримка атаки вогневим валом застосовується тоді, коли опорні пункти з'єднані системою траншей та ходів сполучень, і пов'язана із залученням відносно великої кількості артилерії та значною витратою боєприпасів. Розрахунки показують [3], що для підтримки атаки вогневим валом тільки на фронті в 1км, залежно від калібру гармат потрібно 30...70 нарізних гармат і до 18 мінометів та реактивних бойових машин. При цьому кожна гармата, що залучається до ведення вогню, витратить 1,0...1,5 бк або 60...120 снарядів залежно від калібру системи. На сьогодні максимальні можливості артилерії загальновійськової частини щодо ведення вогневого валу можуть скласти біля 1км. Фактично реальні можливості можуть бути меншими, адже частина гаубичної артилерії разом з реактивною та мінометною артилерією буде вести вогонь в «системі вогневого валу», тобто прикривати фланги, уражати артилерію противника, підтримувати наступ на другорядних напрямках.

Артилерійська підтримка атаки ПЗВ застосовується коли оборона противника побудована за системою опорних пунктів, а також коли підтримка атаки вогневим валом неможлива через недостатню кількість артилерії та боєприпасів.

Цілі (ділянки ПЗВ) призначають по взводних опорних пунктах та місцях розташування вогневих засобів противника. Призначені цілі (ділянки) вогню об'єднують по рубежах з урахуванням побудови оборони противника. Залежно від характеру противника, наявності артилерії, боєприпасів та інших умов на кожному кілометрі фронту атаки призначається від одного до трьох ділянок ПЗВ із залученням від батареї до дивізіону на кожному з них. Загальна глибина ПЗВ звичайно не перевищує глибини позиції, що атакується, зайнятої ротою,

батальйоном, та коливається в межах 1,5...4км.

Тривалість ведення вогню по ділянках ПЗВ та його щільність залежать від характеру інженерного обладнання оборони противника і часу, потрібного піхоті і танкам на подолання відстані між рубежами ПЗВ. По кожній ділянці ПЗВ вогонь ведеться з витратою 3...4 снаряди на 1га в 1 хвилину.

Застосування вогневого валу в локальних конфліктах сучасності за участі ЗС України малоїмовірно через відсутність у евентуального противника глибоко ешелонованої оборони та необхідної кількості артилерії у наших військ. Однак можливе застосування інших способів ураження – різновидів вогневого валу та ПЗВ. Під час бойових дій у Чечні (2000, 2005рр.) були застосовані вогневе прочісування та вогонь, що прикриває [4].

Вогневе прочісування застосовується для ураження груп бойовиків, живої сили, вогневих засобів, артилерії НЗФ, що розташовуються в зелених масивах та інших ділянках пересіченої місцевості. При цьому кожному дивізіону (батареї) призначаються ділянки для ураження розмірами не більше 3га з витратою снарядів за нормами ПЗВ або за загальними правилами ведення зосередженого вогню із зазначенням витрати боєприпасів у серії швидкого вогню. У випадку, якщо характер місцевості не дозволяє визначити райони можливого знаходження бойовиків або вогневих засобів і намітити ділянки зосередженого вогню, вогневе прочісування може плануватися і проводитися по рубежах, відстань між якими складає 50...100 м, для створення суцільної зони ураження. На кожному рубежі дивізіон веде вогонь серіями швидкого вогню або залпами. Визначення цього способу та деяких інших способів ВУП запроваджені у новому Бойовому статуті артилерії Сухопутних військ.

Вогонь, що прикриває, застосовується перед фронтом наступаючих загальновійськових підрозділів при розташуванні опорних пунктів і вузлів опору противника на значній відстані на глибині (більше 300...600м) або відсутності даних про їх місцезнаходження між окремими ділянками зосередженого вогню. Відстані між рубежами вогню, що прикриває, призначають 150...200 м. Ширину ділянки дивізіону визначають з розрахунку 25...50 м на гармату.

РАЗВИТИЕ СТРУКТУРЫ ОГНЕВОГО ПОРАЖЕНИЯ ПРОТИВНИКА АРТИЛЛЕРИЕЙ В НАСТУПЛЕНИИ ВО ВРЕМЯ ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ

И.В. Науменко, С.П. Латин

В данной статье раскрываются сущность, структура артиллерийского наступления, опыт Великой Отечественной войны по применению артиллерийской подготовки и поддержки атаки. Раскрывается влияние войны на развитие современной структуры огневого поражения противника в наступлении.

Ключевые слова: артиллерийское наступление, огневой вал, последовательное сосредоточение огня, артиллерийская подготовка атаки, артиллерийская поддержка атаки, огневое прочесывание.

THE DEVELOPMENT OF STRUCTURE OF FIRE DEFEAT BY ARTILLERY IN ATTACK IN THE GREAT PATRIOTIC WAR

I.V. Naumenko, S.P. Latin

The essence, structure of artillery attack, the experience of the Great Patriotic War about the application of artillery preparation and support of attack are come out. The war influence on development of modern structure of enemy fire defeat in attack is comes out.

Keywords: artillery attack, fire rampart, consecutive concentration of fire, artillery preparation of attack, artillery support of attack, fire.

Висновки

Артилерійський наступ був започаткований під час радянсько-фінської війни (1939-1940 рр.), під час якого застосовувалася не тільки артилерійська підготовка атаки, але і артилерійська підтримка атаки методами вогневого валу та ПЗВ.

Проведення артилерійської підготовки атаки в комплексі з артилерійською підтримкою атаки на законодавчому рівні було закріплено в директиві Ставки ВГК №03 від 10 січня 1942 р. "Про артилерійський наступ".

Існуюча структура ВУП артилерією в своїй основі має принципи організації та здійснення ВУП, що були започатковані та розвинені у ході Великої Вітчизняної війни, але розрахована на значно менші масштаби бойових дій.

Прийняття рішення на підтримку атаки тим або іншим методом головним чином залежить від можливості щодо залучення необхідної кількості артилерії та витрати боєприпасів. Розвиток методів артилерійської підтримки атаки вогневого валу та ПЗВ здійснюється в умовах сучасних локальних конфліктів у формі вогневого прочісування та вогню, що прикриває.

Список літератури

1. Жданов Д.П. Советская артиллерия в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг. / Д.П. Жданов, В.М. Иванов. – М.: Воениздат, 1960. – 798 с.

2. Мацуленко В.А. Операции и бои на окружение: по опыту Великой Отечественной войны / В.А. Мацуленко. – М.: Воениздат, 1983. – 220 с.

3. Стрельченко Б.И. Тактика наземной артиллерии / Б.И. Стрельченко, С.И. Лаушкин. – М.: Министерство обороны СССР, 1974. – 270 с.

4. Науменко И.В. Практичні рекомендації командирам і штабам артилерійських підрозділів з організації і ведення бойових дій та підготовки стрільби і управління вогнем в сучасних збройних конфліктах. Посібник / И.В. Науменко, П.В. Полениця. – К: Управління РВіА КСВ ЗСУ, 2009. – 168 с.

Надійшла до редколегії 23.02.2010

Рецензент: д-р техн. наук, проф. С.А. Калкаманов, Харківський університет Повітряних Сил ім. І. Кожедуба, Харків.